

TELEKANALLARDAGI KO'RSATUVLARNING TAVSIFI VA TAHLILI

Mirsoatova Mahliyo

dots., f.f.n., O'zMU Jurnalistika fakulteti

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda telekanallarda efirga uzatiladigan ko'rsatuvlarning tavsifi va tahliliga doir ilmiy tadqiqot ishlari yetarlicha ochib berilmagan. Ushbu maqolada telekanallarda efirga uzatilyotgan ko'rsatuvlarning tahliliga doir fikrlar keltiriladi mazkur maqola mavzusiga doir rasmiy va ilmiy adabiyotlar atroflicha tahlil qilinib mavjud muammo yuzasidan taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: *TV, ko'rsatuvlar, janr, tahlil, mavzu va mahurat.*

ABSTRACT

Today, scientific research works on the description and analysis of programs broadcast on TV channels are not sufficiently revealed. In this article, the opinions on the analysis of the programs broadcasted on the TV channels are presented, the official and scientific literature on the topic of this article is thoroughly analyzed, and suggestions and recommendations are given regarding the existing problem.

Keywords: *TV, shows, genre, analysis, theme and specialty.*

АБСТРАКТНЫЙ

На сегодняшний день научно-исследовательские работы по описанию и анализу программ, транслируемых на телеканалах, недостаточно раскрыты. В данной статье представлены мнения по анализу программ, транслируемых на телеканалах, подробно проанализирована официальная и научная литература по теме данной статьи, а также даны предложения и рекомендации относительно существующей проблемы.

Ключевые слова: телевидение, передачи, жанр, анализ, тема и специальность.

KIRISH

Globalashuv jarayonida yosh avlodga yangi asrda barcha sohalarning shiddatli texnologik rivoji, jamiyatdagi o'zgarishlar katta ta'sir etmoqda. Hozirgi kunda maktab o'quvchisini internet, so'nggi rusumli uyali telefon va boshqa texnologik yutuqlar bilan xayratlantirish qiyin. Bu esa yoshlarning hayoti turmush tarzi, ularning aqliy, manaviy kamolotiga katta ta'sir o'tkazmoqda. Bugungi yoshlar har bir kishining o'zi bilan tengma – teng muloqot qilishini talab etadi. Shunday ekan ularning bilim va dunyoqarashini muttasil o'stirib borishi, har jihatdan sog'lom, barkamol avlod bo'lib voyaga yetishi yo'lida munosib shart – sharoitlar yaratish globalashuv jarayonining muhim shartidir[3].

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODLAR

O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasining “Madaniyat va ma'rifat” telekanali ushbu ustuvor vazifalarni amalga oshirish uchun quyidagi to'rtta yo'nalishda teledasturlar tayyorlaydi:

- 1.Ma'naviy - tarbiyaviy dasturlar;*
- 2.Madaniy – badiiy dasturlar;*
- 3.Ilmiy – ma'rifiy dasturlar;*
- 4.Kino, videomahsulotlar va tezkor dublyaj[1].*

Telekanalning bir kunlik efir hajmi yigirma to'rt soatni tashkil etadi.

Ushbu telekanalda ko'plab saviyali ko'rsatuvlar efir yuzini ko'radi, jumladan, “Akademik soati”, “Do'stlar davrasida”, “Dunyo adabiyoti”, Umr daftari “Men bilgan haqiqatlar”, “Jadidlar”, “Maqom saboqlari”, “Tundaliklar”, “Maktub”, “Qaqnus-she'riyat va musiqa klubi”.

Yuqorida sanab o'tilgan ko'rsatuvlarning qisqacha mazmuniga to'xtalib o'tamiz. “Akademik soat” ko'rsatuvida taniqli akademiklar, fan doktorlari va professorlar oliy ta'li muassasalarining talabalari uchun turli mavzularda dars

o'tadi. Ushbu saboqlar oliy ta'lim muassasalaridagi darslardan farq qiladi. Ya'ni bunda talabalarga tanlangan mavzu bo'yicha sodda, xalqona yetti yoshdan yetmish yoshgacha bo'lgan auditoriya uchun ham tushunarli usulda ma'lumot beriladi. Har bir dars interfaol usulda, o'quvchilar bilan qizg'in savol-javob tariqasida o'tkaziladi. Ko'rsatuvda xalqimiz nafaqat ilm-fan sirlari, tarixi, turli ixtirolar bilan tanishadi, balki ilm-fan taraqqiyotining bugungi bosqichi, so'nggi yangiliklari, turli kashfiyotlardan ham xabardor bo'ladi va bu orqali yoshlarning ilm-fanga, ma'rifatga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga yordam beradi. "Do'stlar davrasida" ko'rsatuvda esa im-fan, madaniyat, san'at sohasiga munosib hissa qo'shgan taniqli olimlar, o'zbek adabiyotining yorqin namoyondalari, sanatimiz darg'alari, taniqli shaxslarning do'stlari ishtirokida tashkil etiladi. Tanlangan qahramonning hayot yo'llarida do'stlarning ahamiyati va ta'siri, ularning ko'pchilikka ibratli jihatlari yoritiladi. Do'stlik tushunchasining inson taqdiridagi o'rni, mehr oqibat rishtalarining ijodkorlar faoliyatidagi ahamiyati aniq misollar yordamida yoritib beriladi. Loyiha badiiy musiqiy, adabiy uchrashuv tariqasida tasvirga olinadi. Shu o'rinda alohida takidlash lozimki, ushbu ko'rsatuvning boshlovchisi Nozima Vohidova xalqimiz orasida mashhur, yuqori darajadagi jurnalistik qobiliyatga ega bo'lgan, mahoratli ustoz jurnalist hisoblanadi. Jurnalistning ayniqsa tezkorlik bilan kadrdan-kadrga o'tishda, mehmonlarning fikrlari tarqoqlikka uchramasdan turib yangi va bog'langan savollar berishlarida namoyon bo'ladi[2].

TAHLIL VA NATIJALAR

"Dunyo adabiyoti" dasturi esa badiiy asarlari jahon adabiyotining oltin xazinasidan munosib o'rin olgan nomi dunyoga mashhur bo'lgan adib va shoirlarning hayot hamda ijod yo'li haqida hikoya qilinadi. 2021-yilning yilning 23-fevral sanasida amerikalik yozuvchi jamoat arbobi, taniqli jurnalist Jon Griffit Cheyni-Jek London va mazkur yilning 9-mart sanasi uchun esa amerikalik fantast yozuvchi, dermaturg, kinossenarist, teleboshlovchi Rey Bredberi haqida hikoya qilinuvchi dastur efirga uzatilgan. E'tiborli jihati shundaki matnlarni

iste'dodli dublyaj aktyorlari Faxriddin Shamsimatov, Shomahmud Shorasulovlar mahorat bilan ijro qilishgan. Ko'rsatuv muallifi Gulmira Musajonova matnning badiiy jihatdan pishiq va aniq yozilishiga alohida e'tibor qaratgan. Bundan tashqari Gulmira Musajonovanning yana bir muallifligi ostidagi "Umr daftari" ko'rsatuvida jamiyatda xalqparvar insonlarning ezgu niyatda qilgan ishlari, ko'pchilikning manfaatlariga xizmat qilgan amallari, shuningdek, ana shunday insonlarni xalqqa namuna qilib ko'rsatish maqsadida ularning bosib o'tilgan hayot yo'llariga nazar tashlanadi. Jurnalist savollarining o'tkirligi, kamerani his qilishi, eng muhimi esa tashrif buyurgan qahramonni tinglashi teletomoshabinlarning e'tibor markazida bo'ladi.

"Madaniyat va ma'rifat" telekanalining "Men bilgan haqiqatlar" ko'rsatuvi bir oyda ikki marotaba efirga uzatiladi. Ushbu ko'rsatuvda respublikamizning ilm-fan, madaniyat va san'at sohalarida muayyan yutuqlarga erishgan insonlarning ilmiy va hayotiy tajribalari natijasida anglagan haqiqatlarini bayon qilinadi. Ko'rsatuv studiyada, mavzuga doir ob'ektlarda boshlovchi bilan yuzma-yuz suhbat tarzida olib boriladi.

"Jadidlar" ko'rsatuvi bir oyda ikki marotaba ellik daqiqa vaqt mobaynida ekranda namoyish etilib, mavzusi esa 20-asrning o'ttizinchi yillarida mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotida uyg'ongan jadidchilik harakati namoyondalarining hayoti, faoliyat yo'li, ma'naviy merosi, qatag'on etilishi oqibatlari, bugun kunda bu harakat yaratgan ilm-u urfon, ma'rifat borasidagi izlanishlari mohiyati haqida so'z yuritiladi.

"Maqom saboqlari" ko'rsatuvining qisqacha mazmuni quyidagicha: milliy musiqa san'atida ustoz-shogird an'alarini davom ettirish, maqom san'atini yanada ommalashtirish maqsadida suratga olinadi va oynai jahonda namoyish qilinadi. Dastur "Yunus Rajabiy" nomidagi o'zbek milliy musiqa san'ati instituti xodimlari bilan birgalikda tayyorlanadi. Ko'rsatuvda teletomashabinlarga, xususan yoshlarimizga maqom qo'shiqlaridan birining ijro uslubi va tarixi tahliliy tarzda o'rgatiladi.

“Tundaliklar” tele-dasturi yurtimizda ilm-fan, adabiyot va san’at yo‘nalishlarini rivojlantirishga munosib hissa qo‘shib kelayotgan el nazaridagi insonlar bilan dildan suhbat uyushtiriladi. Suhbat asnosida uning ko‘ngil kechinmalariga alohida e‘tibor qaratiladi. Ko‘rsatuv muallifi va boshlovchisi Zebo Mirzo ko‘rsatuvni tayyorlashda ibora va xalq maqollaridan, mashhur aforizmlardan foydalangan holda teletomoshabinlarni va ko‘rsatuv qahramonini mushohada qilishga undaydi.

“Maktub” tele-dasturi ko‘p sonli teletomoshabinlarning mehrini qozongan, mutolaa zavqini bera oladigan, kuchli mahorat bilan hozirlanadigan ijodiy ish hisoblanadi. Ko‘rsatuv muallifi va boshlovchisi mahoratli jurnalist Ilmira Rahmatullayevaning dasturni o‘zgacha tayyorlash uslubi orqali hamda jurnalistlik mahoratini yuqori darajada qo‘llaganligini ta’kidlash lozimdir. Ushbu telekanal yurtimizdagi boshqa ommaviy axborot vositalaridan yuqori saviyadagi ko‘rsatuvlari bilan ajralib turadi. Afsuslar bo‘lsinki hozirgi davrga kelib O‘zbekiston milliy tele-radiokanallari va nodavlat telekanallari tomonidan yaratiladigan ko‘rsatuvlar doimiy ravishda maishiy mavzularga tobelashganligini ko‘rish mumkin.

Mamlakatimizda sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish, mamlakatimiz yigit – qizlarini XXI asr talablariga to‘liq javob beradigan har tomonlama rivojlangan shaxslarni voyaga yetkazish uchun zarur shart – sharoitlar va imkoniyatlar yaratildi. Unda quyidagilar asosiy vazifa etib belgilandi[4].

- bolalar va yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga, ularni barkamol rivojlantirishning huquqiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan me‘yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish, amaldagi qonunchilik hamda me‘yoriy hujjatlarga, zamon talablariga mos o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish;

- ilm-fan yanada rivojlantirish, iqtidorli va qobiliyatli yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ularning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun sharoit yaratishga doir kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish;

- jismonan va xar tomonlama rivojlangan barkamol avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash borasida

jamiyatning muhim bo‘g‘ini bo‘lgan sog‘lom va mustahkam oilani shakllantirish uchun zarur shart –sharoitlarni yaratish;

- yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, ularni ichkilikbozlik va giyohvandlik illatlaridan, boshqa turli halokatli tahdidlar ta’siridan hamda biz uchun yot bo‘lgan diniy va ekstremistik ta’sirlardan, tugal “ommaviy madaniyat” xurujlaridan muhofaza qilishiga doir kompleks chora – tadbirlarni amalga oshirishdir.

Teran razm soladigan bo‘lsak, bugungi kun o‘smirlar va yoshlarga bag‘ishlangan ko‘rsatuvlarda xalqimizning ko‘p asrlik orzu va maqsadlari mushtarakligini, davr oldimizga qo‘yayotgan murakkab vazifalarni hal etishga qodir barkamol avlodga bo‘lgan yuksak ishonch va tayanchni his qilish mumkin. Birgina yosh avlodni jismonan sog‘lom qilib tarbiyalash, sportni rivojlantirish sohasida yoshlarni, ayniqsa, qishloq yigit va qizlarini jismoniy tarbiya bilan muntazam shug‘ullanishiga keng jalb etish, ya’ni sport majmualari, stadion va inshootlar, turli sheyping va trenajyor zallarini qurish, ularni zamonaviy holda jihozlar bilan ta’minlash, yuqori malakali ustozlar va murabbiylarni jalb etish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlarni izchil kuchaytirish ustuvor vazifa qilib belgilangan.

Bu ishlarda davlatimiz rahbarining ushbu fikrlari nihoyatda e’tiborli: “Albatta, tabiiy boyliklar iqtisodiy aloqalarni davlat va jamiyat qurilishi yo‘lidagi yutuqlar buyuk kelajakning asosi hisoblanadi. Shuning bilan birga, buyuk kelajakning bir omili borki, bu yosh avlodning salomatligi, jismonan va ma’nan yetuk bo‘lib voyaga yetishidir”.

“Sport” teleradiokanali “Xabarlar” informatsion dasturlar ijodkorlari tomonidan efirga uzatilayotgan lavhalarda ana shu jihat birinchi o‘ringa chiqqanini ta’kidlab o‘tish joiz. Kun davomida bir necha marotaba efirga uzatilayotgan dasturda sportchilar safini kengaytirish, yurtimizning chekka hududlarida qad rostlagan sport inshootlaridan foydalanish darajasi, shug‘ullanish samaradorligi, ayniqsa, xotin – qizlar o‘rtasida jismoniy tarbiyani yanada ommalashtirish kabi mavzular yoritiladi.

Keyingi yillarda O‘zbekiston yoshlarini yer yuzining eng taraqqiy etgan mamlakatlarida, olimpiadalar, ko‘rik – tanlovlar, san’at musobaqalarida, xalq amaliy

san'ati bo'yicha tashkil etilayotgan xalqaro tanlovlarda, fan olimpiadalarining xalqaro miqyosida g'oliblar qatorida ko'rish oddiy holatga, an'anaga aylanib qoldi. Bundan albatta faxrlanmay ilojimiz yo'q. G'ayratli, shijoatli, hunarli, mustaqil fikrli, hayotda o'z o'rnini topib borayotgan, elu yurtga manfaat keltirayotgan yigit – qizlarga kim ham havas qilmaydi.

Bugungi kunda mamlakatimizda hukumatimiz tomonidan yoshlarga ko'rsatayotgan g'amxo'rlik kuchaytirilmoqda. Ularning intellektual salohiyati, ma'naviy – marifiy jihatdan yuksak bo'lib, voyaga yetishlariga katta imkoniyatlar yaratilgan. Yigit va qizlarimiz ongida urf – odatlarimizga ehtirom ruhi singdirilmoqda. Izlanuvchan va intiluvchan yoshlar faoliyati esa, o'z tengdoshlariga ibrat qilib ko'rsatilmoqda. Bu borada “Yoshlar” teleradiokanalining ham munosib o'rni bor. Buni qalblaridagi orzu – intilishlarini ro'yobga chiqarish sari dadil odimlayotgan yoshlar faoliyatini yoritib kelayotgan qiziqarli ko'rsatuvlardan ham bilsa bo'ladi.

Nafaqat yoshlar balki bolalarga oid ko'rsatuvlar ham o'z yutug'iga ega bo'lmoqda. “Bolajon” telekanali dasturlari mamlakatimizga amaldagi raqamli teledasturlar ijtimoiy paketi tarkibida tarqatildi. 3 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan bolalarga mo'ljallangan telekanalning asosiy vazifasi va faoliyat yo'nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

- bolalarda atrof olamni idrok etish, ularda milliy qahramonlar, o'zbek xalqi va boshqa xalqlarning dostonlari, eposlari, ertaklari personajlari misolida ezgulik va adolat tushunchalarini shakllantirish hamda qaror toptirishga yo'naltirilgan bilim beruvchi va aqlan rivojlantiruvchi televizion dasturlar tayyorlab namoyish etish;

- bolalarning qiziquvchanligini, aqliy va ijodiy faolligini rivojlantirish, ko'ngilochar – o'rgatuvchi televizion ko'rsatuvlar, maktabgacha yoshdagi va kichik maktab yoshidagi bolalar uchun mo'ljallangan intellektual o'yinlar va viktorinalar namoyish etish orqali ularda aqliy hamda jismoniy mehnatning boshlang'ich ko'nikmalari va madaniyatini shakllantirish;

-jajji teletomoshabinlarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda zamonaviy interaktiv shakl va usullardan, raqamli va multimediyali texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanib bolalarning atrof olamni bilish, undagi qiziqarli va yangi narsalarni kashf etishga bo‘lgan intilishlarni qo‘llab –quvvatlash;

-bolalarning xorijiy tillarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus o‘quv teleko‘rsatuvlari tayyorlash hamda bolalarga mo‘ljallangan badiiy, multiplikatsion va ma’rifiy filmlarni xorijiy tillarda, o‘zbek tilidagi suhbatlar bilan namoyish etish;

-bolalarni tabiatga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ona tabiatga mexr – muxabbat va atrof – muhitga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish, uy hayvonlarini, parrandalarni, akvarium jonzotlarini, shuningdek, xona o‘simliklarini to‘g‘ri parvarishlashga o‘rgatish;

-bolalarga jismoniy tarbiya asoslarini singdirish, ularni sportga qiziqtirish, bolalar o‘rtasida musobaqa ruhini kuchaytirish, ularga o‘z salomatliklarini asrashni hamda sanitariya – gigiena qoidalarini o‘rgatish. O‘zbekiston Milliy Teleradiokompaniya jamoasi uchun yuqori badiiy saviyaga ega bo‘lgan teleradiomahsulotlar yetkazib berish borasidagi faoliyatini zamon talablari asosida hamisha takomillashtirib boraveradi.

Xalqimizning bolaparvarligi o‘ziga xos. Istiqlolimiz sharofati bilan bolaning umid – istaklarini ro‘yobga chiqarish, uni komil inson qilib tarbiyalash nafaqat har bir ota – onaning balki jamiyatimizning burchiga aylandi. Ayni kunda mamlakatimizda “Dunyodagi barcha yaxshi narsalar bolalarga”, degan shiorga to‘la – to‘kis amal qilinayotgani, ularning tarbiyasi, bilim olishlari, hatto murg‘akligidan bir necha tillarni o‘zlashtirishlari uchun sa’yi – xarakatlar qilinayotgani e’tirofqa sazovor bo‘lmoqda. Bolalarga mo‘ljallangan raqamli “Bolajon” telekanalini tashkil etish bu boradagi, bolalar ko‘rsatuvlarini tayyorlash va efirga uzatish umumfaoliyatiga hayotbaxsh ruh bag‘ishladi.

Kichik va oʻrta yoshli bolalarga moʻljallangan mazkur telekanalning vazifasi bolalarda olamni anglash, ularda milliy va boshqa xalqlarning dostonlari, eposlari, ertaklaridagi qahramonlar, personajlar misolida ezgulik va adolat tushunchalarini shakllantirish hamda qaror toptirishga yoʻnaltirilgan bilim beruvchi dasturlar tayyorlab, namoyish etishdan iborat. Muhimi, koʻrsatuvlarni tayyorlash jarayonida Davlat dasturida belgilangan tegishli bandlar eʼtibordan chetda qolmayapti.

Jumladan, “Sogʻlom ona – sogʻlom bola” dasturini izchil amalga oshirish asosida sogʻlom avlodni voyaga yetkazish borasidagi chora – tadbirlarni yanada kuchaytirish, tibbiy xizmat moddiy texnika bazasini mustahkamlash, sogʻlom bolalar tugʻilishi va ularni tarbiyalash bilan bogʻliq masalalar yuzasidan aholi oʻrtasida tushuntirish ishlari olib borishga qaratilgan vazifalar maxsus dasturlar orqali berilmoqda.

XULOSA

Taʼlim jarayonida yangi axborot kommunikatsiya va texnologiyalarni, elektron darsliklar va multimediya vositalarini keng joriy etish orqali maktablar, kasb – hunar kollejlari, akademik litseylarda oʻqitish sifatini tubdan yaxshilash, talim dargohlarining oʻquv laboratoriya bazasini zamonaviy uskunalarni, kompyuter texnikasi bilan mustahkamlash, boʻyicha olib borilayotgan ishlar dasturlarda oʻz aksini topmoqda. Ayniqsa, ilm – fanni yanada yuksaltirish, iqtidorli yoshlarni ilmiy faoliyatiga keng jalb etish ularning ijodiy va intellektual salohiyatini roʻyobga chiqarishlari uchun yaratilgan sharoitlar koʻrsatuvlarning asosiy mavzusini tashkil etadi.

Bir soʻz bilan aytganda, “Bolajon” telekanali bolalar maʼrifiy saviyasini yuksaltirish, ularni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, u bilan birga yosh tomoshabinlarni fikrini erkin ifodalash, oʻzlariga kerakli axborotni olish imkoniyatini ham bermoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qosimova N. Telejurnalistning auditoriyaga ta’sir ko’rsatish usullari. // www.trif.uz/article
2. Abduholiqov I. Televideniada odob-axloq me’yorlari. // www.trif.uz/article
3. Telejurnalistika asoslari. (ma’ruzalar matni) –T.: UzMU, 2000. 23-b.
4. Zohidova Yu. Ekran san’ati tizimida boshlovchi obrazi, qiyofasi va imidji. // www.trif.uz/article